

— Demokratik Paradoks —

Chantal Mouffe (1943—); Louvain Katolik Üniversitesi ve Essex Üniversitesi'nde eğitim gördü.

Westminster Üniversitesi'nde politika teorisi profesörüdür. Avrupa, Kuzey Amerika ve Latin Amerika'nın çeşitli üniversitelerinde dersler verdi. Harvard, Cornell, California Üniversitesi, Princeton Enstitüsü ve Paris-Centre National de la Recherche Scientifique'te araştırmacı olarak çalıştı.

Ernasto Laclau ile ortak çalışması olan "*Hegemonya ve Sosyalist Strateji*"de (Birikim Yay.–1992) ortaya attıkları "post-Marksizm/radikal demokrasi" kavram çiftiyle halen genişleyerek devam eden yeni ve kategorik bir tartışma dönemini başlattılar.

Yazar "*Demokratik Paradoks*"la birlikte yayınevimizden yayımlanan *Siyasetin Dönüşü*'nü (2009), *Siyasal Üzerine* (İletişim Yay.–2010) "*Hegemonya ve Sosyalist Strateji*"de E. Laclau ile ortaya koydukları post-Marksist/radikal demokrat tezlerini geliştirmeye adanmıştır.

epos

© EPOS YAYINLARI-8
Bilim-Felsefe-Politika Kitapları-4

Chantal Mouffe
DEMOKRATİK PARADOKS

İngilizceden Çeviren:
A. Cevdet Aşkın

Yayıma Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoğlu

Kitabın Orijinal Adı:
The Democratic Paradox

© Verso, 2000
©Epos Yayınları, 2001

Düzeltili:
Fikriye Özen, Zeynep Yıldırım

Kapak Deseni ve Tasarımı: Epos
Uygulama: Karizma

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
epos

Baskı ve Cilt:
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10, Ankara
İvedik OSB 1518. Sk. Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40
Yenimahalle, Ankara

Birinci Baskı, Ankara 2003
İkinci Baskı, Ankara 2009
Üçüncü Baskı, Ankara 2015

ISBN: 978-975-6790-08-3

Sertifika No: 16468

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe-Ankara,
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21
eposkitap@eposyayinlari.com
www.eposyayinlari.com

Chantal Mouffe

DEMOKRATİK PARADOKS

İngilizceden Çeviren
A. Cevdet Aşkın

Herkes, evrensel yanlış anlamayla anlaşıyor*
Charles Baudelaire

*Yolcu, yol yok,
Yol yürüiyerek açılır***
Antonio Machato

* *C'est par le malentendu universel que tout le monde s'accorde*

** *Caminante, no hay camino/Se hace camino al andar*

İçindekiler

ÖNSÖZ/11

Giriş: Demokratik Paradoks	13
1. Demokrasi, İktidar ve ‘Politik Olan’	29
2. Carl Schmitt ve Liberal Demokrasinin Paradoksu	46
3. Wittgenstein, Politika Teorisi ve Demokrasi	67
4. Agonistik Demokrasi Modeli Üzerine	85
5. Hasımsız Bir Politika (mümkün mü?)	111
Sonuç: Demokrasi Etiği	130
Adlar Dizini	141

AÇIKLAMA ve TEŞEKKÜR

Bu kitaptaki makaleler aşağıda gösterilen biçimlerde yayımlandılar:

‘Demokrasi, iktidar ve “politik olan”’ biraz farklı bir versiyonda ‘Demokrasi ve çoğulculuk: Rasyonalist yaklaşımın eleştirisi’ başlığıyla *Cardozo Law Review*, Sayı 16’da, 5 Mart 1995’de; ‘Carl Schmitt ve liberal demokrasinin paradoksu’ *The Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, Sayı 10’da 1 Ocak 1997’de yayımlandı. ‘Agonistik bir demokrasi üzerine’ biraz farklı bir versiyonda, Noel O’Sullivan editörlüğünde basılan *Political Theory in Transition*’da (Routledge, 2000) yayımlanmak üzere kaleme alındı. ‘Hasımsız bir politika (mümkün mü?)’, farklı bir versiyonda ‘Radikal merkez: Hasımsız bir politika’ başlığıyla *Soundings*, Sayı 9’da 1998 yazında yayımlandı. ‘Wittgenstein, politika teorisi ve demokrasi’ ise Ocak 1996’da Bielefeld Üniversitesi’ndeki bir konferansta sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

Kitabın baskıya hazırlanmasındaki yardımından dolayı Daniel Hahn’a teşekkür etmek isterim.

ÖNSÖZ

Bu kitapta toplanan makaleler son beş yılda yazıldı. Makalelerin çoğu, bir kısmı farklı versiyonda olmak kaydıyla daha önce yayımlandı. İşlerinden yalnızca biri – bir konferansta sunulan bir tebliğdir – ilk kez burada yayımlanıyor. Giriş ve sonuç bölümleri özel olarak bu kitap için yazılmakla birlikte, bu kitaba alınmayan birkaç makalede geliştirilmiş fikirleri de içeriyor.

Temel temaların bir bölümü açısından belirli ölçüde tekrarlar olduğunun bilincindeyim. Her bölümde ileri sürülen fikirlerin anlaşılabilirliğini etkilemeden bu tekrarlardan kaçınabilmem imkânsız olduğu için onları ilk halleriyle bırakmaya karar verdim.

Demokratik Paradoks'ta tartışılan konular Ernesto Laclau ile ortaklaşa *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* [Hegemony and Socialist Strategy]'de* başlatılan ve *Siyasetin Dönüşü* [The Return of the Political]'da** sürdürülen düşünce çizgisinin devamıdır. İkinci kitabın yayımlanmasından bu yana meydana gelen ve sosyal-demokrat partilerin uzlaşmacı merkez politikasına doğru giderek artan eğilimini beraberinde getiren politik olaylar, demokratik politika teorisindeki hâkim çerçeveye alternatif bir sunuşun, politika teorisi açısından âciliyetine

---

* Türkçesi için bkz.: Ernesto Laclau-Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, Çev.: Ahmet Kardam-Doğan Şahiner. Birikim Yay., 1992.

** Türkçesi için bkz.: Chantal Mouffe, *Siyasetin Dönüşü*, Çev.: Fahri Bakırçı, Ali Çolak, Epos Yay., Ankara 2009.

olan inancımı güçlendirdi. ‘Üçüncü Yol’un özündeki temel sarkatlıkların kavranması, politikanın çatışmalı doğasının ve antagonizmanın sökülüp atılamazlığının kabul edilmesini gerektirir. Gittikçe moda olan ‘müzakereci demokrasi’ yaklaşımının reddetmek için büyük zahmete girdiği nokta da tam olarak bu meseledir.

Bu metinleri yayıma hazırlarken, farklı şekillerde de olsa, hepsinin modern liberal-demokrasinin paradoksal doğasını vurguladığımı fark ettim. Tartıştığım rasyonalist düşünürler arasında paradokslardan haz etmeyişin yaygınlığı nedeniyle liberal-demokrasinin çalışmamın vurgulanmaya değer yönü olduğuna karar verdim. Bu kitabın adı da bu düşünceden çıktı.

GİRİŞ: DEMOKRATİK PARADOKS

Bu kitapta toplanan yazıların tümü, farklı şekillerde de olsa modern demokrasinin ‘paradoksu’ olarak nitelendirdiğim düşüncenin çeşitli politik ve teorik çağrışımlarını incelemeye çalışmaktadır. Düşünce çizgim, hakkıyla târif edilmekten çok uzak olduğunu düşündüğüm modern demokrasinin doğasına ilişkin bir sorgulamayla başlar. Evvela şunu sormak gerekir: Batı’da son iki yüzyıl zarfında yerleşik hale gelen yeni tipteki demokrasiye işaret etmenin en iyi yolu nedir? Modern demokrasi, temsilî demokrasi, parlamenter demokrasi, çoğulcu demokrasi, anayasal demokrasi ve liberal-demokrasi gibi çeşitli terimler kullanıldı. Bazıları nezdinde antik demokrasiyle arasındaki esas fark, daha büyük ve daha karmaşık toplumlarda doğrudan demokratik yönetim biçimlerinin artık mümkün olmasında yatar; modern demokrasinin temsilî olmasının nedeni budur. Claude Lefort gibi düşünürler ise modern demokrasinin ortaya çıkışını mümkün kılan simgesel dönüşümde ısrar ederler: “Kesinlik işaretlerinin yok oluşu.”¹ Lefort’a göre, modern demokratik toplumdaki iktidar, yasa ve bilgi, radikal

---

¹ Claude Lefort, *Democracy and Political Theory*, Oxford, 1998, s.19.

bir belirlenemezlik durumuyla karşı karşıyadır. Bu, prensin kişiliğinde cisimleşen ve aşkın bir otoriteye bağlanan iktidarın ortadan kalkışına yol açan ‘demokratik devrim’in sonucudur. İktidarın demokratik devrimle birlikte “boş bir yer” haline gelmesiyle birlikte, toplumsala ait yeni bir tür kurumsallaşma dönemi açıldı.

Lefort gibi, yeni bir simgesel çerçevenin ortaya çıkışını ve nihai bir garanti, kesin bir mesruluk sağlamanın günümüzdeki imkânsızlığını vurgulamanın hayatî önemde olduğu görüşünü taşıyorum. Bununla birlikte, demokrasinin modern biçimini, iktidarın boş yer’iyle basitçe özdeşleştirme yerine, esasen iki yön arasındaki ayrıma vurgu yapmak isterim: Bir tarafta, bir yönetim biçimi yani halk egemenliği ilkesi olarak demokrasi; ve diğer tarafta, bu demokratik yönetimin uygulandığı simgesel çerçeve. Modern demokrasinin yeniliği, ki onu hak ettiği biçimde ‘modern’ kılan da budur; ‘demokratik devrim’in ortaya çıkışıyla birlikte eski bir demokratik ilkenin yani ‘iktidar halkın elinde olmalı’ düsturunun bu kez, bireysel özgürlüğün değeri ve insan haklarına güçlü vurgu aracılığıyla liberal söylemin biçimlendirdiği simgesel çerçeve içinde yeniden öne çıkmasıdır. Liberal geleneğin merkezini işgâl eden bu değerler, modern dünya görüşünün esasını oluştururlar. Bununla birlikte, temel değerleri – eşitlik ve halk egemenliği – farklı olan demokratik geleneğin en önemli ve ayrılmaz parçaları haline getirilmemelidir. Gerçekte, kilise ile devletin, kamusal alan ile özel alanın birbirinden ayrılması ve liberal(izm) politika(sı)nın merkezinde yer alan *Rechtsstaat* [hukuk devleti] fikri, demokratik söylemden kaynaklanmaz, başka bir yerden doğar.

Bu nedenle modern demokrasi dediğimizde, özgüllüğü iki farklı gelenek arasındaki eklemelenmeden doğan toplumda yeni bir politika biçimiyle uğraştığımızın anlaşılması çok önemlidir. Bir tarafta hukuk düzeni, insan haklarının korunması ve bireysel özgürlüğe saygıdan oluşan liberal gelenek, diğer tarafta ise ana fikirleri eşitlik, yöneten ve yönetilen arasındaki

özdeşlik ve halk egemenliğini içeren demokratik gelenek. Bu iki farklı gelenek arasında zorunlu bir ilişki yoktur, yalnızca olumsal bir tarihsel eklemlenme söz konusudur. Liberalizm C. B. MacPherson'un vurgulamaya düşkün olduğu böylesi bir eklemlenmeyle demokratikleşmiş, demokrasi ise liberalleşmiştir. Şunu unutmayalım: Bugün liberalizm ve demokrasi arasında bir bağ olduğuna kesin gözüyle bakma eğiliminde olmamıza karşın, liberalizm ve demokrasinin birliği pürüzsüz bir süreç olmak şöyle dursun sert mücadelelerin sonucunda gerçekleşti. Pek çok liberal ve pek çok demokrat, mantıkları arasındaki karşılıklı çatışmanın ve liberal demokrasinin kendi hedeflerinin gerçekleşmesine dayattığı sınırların bilinciyeydi. Aslında taraflar, liberal demokrasinin kurallarını sürekli olarak kendi amaçlarına daha uygun bir şekilde yorumlamaya çalıştı. Teorik bir bakış açısından, F. A. Hayek gibi kimi liberaller, 'demokrasi esas olarak içbarışın ve birey özgürlüğünün korunmasının bir aracı, yararlı bir âleti[dir]'² çizgisini savundu. Onlara göre demokrasi, liberal kurumları tehlikeye atmadığı sürece yararlıydı, ama [liberal kurumları] tehlikeye sokması halinde de bir kenara atılmalıydı. Kimi liberaller ise, halkın aldığı kararların "rasyonel bir tarzda" cereyan etmesi durumunda, haklara ve özgürlüklere karşı çıkmayacaklarını, fakat meşruluğu içermeyen kararlara da karşı çıkacaklarını açıkça ilân eden bir başka strateji izlediler. Diğer taraftan kimi demokratlar, 'biçimsel burjuva özgürlükler' olarak niteledikleri liberal kurumları bir kenara atmaya ve bu kurumların halkın iradesinin engelsiz biçimde ifade edildiği doğrudan demokrasi biçimleriyle değiştirilmesi için mücadele etmeye hevesliydi.

Günümüzün demokrasi konusundaki hâkim eğilimi, modası geçmiş kabul edilen halk egemenliği unsurunun sadece *Rechtsstaat* ve insan hakları savunuyla özdeşleştirilen bir tasavvur biçimi aracılığıyla saf dışı bırakılmasına dayanır. Bu

² F. Hayek, *The Road to Serfdom*, Londra, 1944, s. 52.

1. DEMOKRASI, İKTİDAR ve 'POLİTİK OLAN'

'İnsan doğası', 'evrensel akıl' ve 'rasyonel özerk özne' gibi kategoriler son birkaç onyılıda giderek daha çok sorgulanmaya başlandı. Farklı bakış açılarındaki bir dizi düşünür, hem koşulsuz evrensel doğrunun imkânlarının, hem de insan doğası ve evrensel insan doğasının ancak rasyonelitenin evrensel kanunu aracılığıyla bilinebileceği fikrinin eleştirisine giriştiler. Aydınlanmacı evrenselciliğin ve rasyonalizmin böyle bir eleştirisi Jürgen Habermas gibi bazı yazarlar tarafından – kimi zaman 'post-modern' diye söz edilen – modern demokratik projenin kuruluşuna bir tehdit olarak sunuldu. Bu yazarlar, Aydınlanmanın demokratik ideal ile rasyonalist ve evrenselci perspektif arasındaki mevcut bağda, ikincinin reddedilmesinin zorunlu olarak birinciyi de tehlikeye sokacağını düşünüyorlar.

Bu bölümde, konuyu bu açıdan ele almak ve karşıt tezi savunmak istiyorum. Demokratik talepler çoğulculuğun ve çağdaş politik mekânların çoğalmasına uygun tarzda yer açacak radikal demokratik bir politikanın amaçlarının formüle edilmesi mümkündür – 'post-modern' olarak kabul edilen yaklaşımın

gayet önemli gördüğüm katkısı –, dolayısıyla konuyu özcülüğün eleştirisini hesaba katan bir politika teorisi bağlamında ele almak istiyorum.¹

ÇOĞULCULUK ve MODERN DEMOKRASI

Argümanımı geliştirmeden önce, modern liberal demokrasiyi nasıl tasavvur ettiğime işaret eden birkaç şey söylemek istiyorum. İlk olarak, demokratik kapitalizmden ayırt edilmesi gereken liberal demokrasiyi, ekonomik bir sistem ile eklenmesi ihtimali bir kenara bırakılarak sadece politik olan düzeyinde tanımlanan politik bir toplum biçimi ve klasik politika felsefesi açısından bir *rejim* olarak anlamının önemli olduğunu düşünüyorum. Liberal demokrasi – anayasal demokrasi, temsili demokrasi, parlamenter demokrasi, modern demokrasi gibi çeşitli adlarda – kimilerinin anladığı gibi demokratik modelin daha geniş bir bağlama uygulanması değildir; bir *rejim* olarak anlaşıldığında toplumsal ilişkilerin simgesel düzenlenişi ile ilgilidir ve salt bir ‘hükümet biçimi’nden çok daha fazla bir şeydir. İnsanların iki farklı gelenek arasındaki eklenmelerinin sonucunda bir arada varolmalarının politik olarak organize edilmesinin özgül bir biçimidir: Bir tarafta politik liberalizm (hukuk düzeni, güçler ayrılığı ve bireysel haklar) ve diğer tarafta demokratik halk egemenliği geleneği.

Diğer bir deyişle, antik ve modern demokrasi arasındaki fark *büyüklük* değil, *doğa* farkıdır. Can alıcı fark, modern liberal demokrasiinin kurucusu olan *çoğulculuğun* kabul edilmesinde yatar. ‘Çoğulculuk’ ile Claude Lefort’un ‘kesinlik işaretlerinin yok oluşu’ dediği iyi yaşama ilişkin özlü fikrin sonunu kast ediyorum. Çoğulculuğun bu şekildeki kabulü, toplumsal

¹ Çeşitli vesilelerle, post-yapısalcılığı post-modernizmle birleştirme girişimi olan ikiyüzlülüğe işaret ettim, dolayısıyla burada tekrar etmeyeceğim. Benim onayladığım anti-özcülük, post-yapısalcılıkla sınırlanmak şöyle dursun, çok sayıda farklı düşünce akımının birbirine yaklaşma noktasını oluşturmaktadır; Derrida, Rorty, Wittgenstein, Heidegger, Gadamer, Dewey, Lacan ve Foucault gibi farklı yazarlarda bulunabileceğini anımsayalım.

ilişkilerin simgesel düzenlenişindeki derin dönüşüme işaret eder. Bu, John Rawls’ın anladığı tarzdaki bir çoğulculuk *gerçeğinden* söz edildiğinde tümenden ıskalanan bir şeydir. Elbette bir gerçek vardır ve bu gerçek, iyi kavramının liberal bir toplumda karşılaştığımız çeşitliliğidir. Ama önemli olan fark, ampirik bir fark değildir; *simgesel* düzeye ilgilidir. Söz konusu olan, çatışmanın ve bölünmenin meşrulaştırılması, bireysel özgürlüğün öne çıkması ve herkes için eşit özgürlük iddiasıdır.

Çoğulculuğun modern demokrasinin tanımlayıcı özelliği olarak kabul edilmesi halinde, çoğulcu demokratik bir politikanın kapsam ve doğasına yaklaşımın en iyi yolunun ne olduğunu sormaya başlayabiliriz. Bana göre, çoğulculuğun biçimlendirdiği radikal demokratik bir proje, sadece ‘farklılık’ın varolabilmenin koşulu olarak yorumlandığı bir perspektif bağlamında formüle edilebilecektir. Aslında, ‘nesnelliği’ ‘şeylerin kendilerine’ ait gören ve ‘mevcudiyet olarak varlık’ fikrini zımnen içeren bir toplumsal mantığın dayattığı tüm çoğulculuk biçimlerinin çoğulculuğun zorunluluğa indirgenmesine ve nihai yadsınına yol açacağını ileri sürüyorum. Liberal çoğulculuğun, çoğulculuğu ve farklılıkları fiilen konu dışındaki özel alana havale etmeyi amaçlayan başlıca biçimleri, farklılıklarla başa çıkılacak prosedürleri, ‘çoğulculuk gerçeği’ olarak kabul ettikleri unsur aracılığıyla tanımlamaktadırlar.

Çoğulculuk meselesi tam tersinden yani anti-özcü teorik bir perspektiften tasavvur edildiğinde, bizlerin gönülsüzce katlanmak ya da indirgemeye çalışmak zorunda olduğumuz bir şey ya da sadece bir *gerçek* değil, ama aksiyolojik bir ilkedir. İlân etmemiz ve geliştirmemiz gereken bir şey olarak görülen çoğulculuk, tam da modern demokrasinin doğasında *kavramsal düzeydeki* bir kurucu olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla savunduğum çoğulculuk tipinin farklılıklara pozitif bir statü atfetmesinin nedeni, daima açıklanması gereken ve dışlayıcı eylem temelli bir kurgu olan oybirliği ve homojenlik hedefinin sorgulanmasıdır.

Bununla birlikte, böyle bütünsel çoğulculuğa izin vermeden bir görüşün aksine, geniş çaplı tâbiyet ilişkisine meydan okumayı hedefleyen demokratik bir politikanın çoğulculuğun gerektirdiği sınırları kabul etmesi önemlidir. Bu nedenle burada savunduğum pozisyonun, hiçbir sınırı bulunmayan – tüm farklılıklara değer biçilmesi olarak anlaşılan – çoğulculuktan ve heterojenlikle, kıyaslanamazlığa vurgu yapan aşırı çoğulculuk tipinden ayırt edilmesi gereklidir. Aslında daha demokratik olduğunu iddia eden böyle bir perspektifin, hem belirli farklılıkların nasıl olupta tâbiyet ilişkileri olarak kurulduğunu hem de bu ilişkiye radikal demokratik bir politika aracılığıyla karşı durulması gerektiğini fark etmemize engel olduğunu düşünüyorum. Sadece ortak paydası olmayan kimlikler çokluğu sözkonusudur, çünkü varolan ama varolmaması gereken farklar ile varolmayan ama varolması gereken farklar arasında ayırım yapmak imkânsızdır.

Böyle bir çoğulculuğun ıskaladığı *politik olan*'ın boyutudur. Bize iktidar ilişkileri ile silinen antagonizmaların ardından antagonizmasız bir çoğulculuğun tipik sol kanat liberal yanılması kalır. Aslında, liberalizme karşı gayet eleştirel olma eğilimi taşıyor görünen aşırı çoğulculuk tipi, tam da tâbiyete karşı farklı mücadelelere girişen muhtemel talepleri eklemlenecek kolektif bir kimlik olan 'biz'i kurma yönündeki her girişimi reddetmesi nedeniyle politik olandan liberal kaçışa katılımı içerir. Bu türden kolektif kimliklerin kuruluş gereğinin reddedilerek, demokratik politikanın sadece azınlıklar ya da çıkar grupları çoğulunun hak iddia etme mücadelesi açısından kavranması, gözlerin iktidar ilişkileri karşısında kapatılmasından başka bir şey değildir. Dolayısıyla mesele, haklar âleminde mevcut olan bazı hakların tam da başkalarının tâbileştirilmesi ya da dışlanmasına dayanan bir olgu temelinde(ki) genişlemesiyle kurulan sınırlarının görmezden gelinmesidir.